

FRANYÓ ZOLTÁN NÉMET ADY-FORDÍTÁSAI

JOÓ ETELKA

Miskolci Egyetem, Modern Filológiai Intézet,
Német Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszék
3515 Miskolc-Egyetemváros
gerjooet@uni-miskolc.hu

Kivonat: Ady Endre és Franyó Zoltán neve összefonódott a magyar műfordítás történetében. Egy ideig együtt dolgoztak publicistaként Nagyváradon, s költői tehetségük is itt bontakozott ki először. Nemcsak munkatársak és költőtársak, hanem barátok is voltak. Így nem csoda, hogy Franyó avatott fordítójává vált az Ady-verseknek. Összesen három német Ady-kötetet jelentetett meg, az elsőt 1921-ben, Heinrich Gerholddal közösen. Az 1962-es, majd az 1979-es kötetek már önálló kiadványok. Ezek a fordítások többféle réteget képviselnek: vannak, amelyek változatlan formában szerepelnek az első kötet óta, mások mindhárom kötetben megjelentek, de a két utóbbiban mindig átdolgozva. Sok esetben Franyó nemcsak a saját egykori fordításait dolgozta át, hanem újrafordította azokat a verseket is, amelyek az első kötetben Heinrich Gerholdtól származtak. Mindez azt mutatja, hogy Franyó igényes költő és műfordító volt, a tökéletességre törekedett. De a sok átdolgozás annak is bizonyítéka, hogy a fordítás, és ezen belül a műfordítás sohasem lehet végleges.

Kulcsszavak: Fordítás, műfordítás, ekvivalencia vs fordíthatatlanság, Ady-szimbólumok

Bevezetés

Ady Endre és Franyó Zoltán neve összefonódik a magyar műfordítás történetében. Ady az egyik legnagyobb magyar költő, és Franyó, a 20. század egyik legnagyobb magyar műfordítója volt. Nemcsak kortársak, hanem barátok is voltak, akik hasonlóan gondolkoztak a kultúra, művészet és az élet dolgairól. Pályájuk kezdetén mindketten Nagyváradon voltak költők és publicisták.

Két évvel Ady halála után Franyó egy antológiát publikált Heinrich Gerholddal közösen, amely Ady-verseket tartalmazott német fordításban (Franyó-Gerhold 1921). Negyven évvel később Franyó egy önálló német Ady-kötettel jelentkezett, amely részben régi, részben új Ady-fordításokat tartalmazott (Franyó 1962). Halála után jelent meg harmadik Ady-fordításokat tartalmazó kötete (Franyó 1979). A korábban megjelent fordításait vagy változatlanul hagyta, vagy átdolgozott formában közölte őket. Mindez azt mutatja, hogy Ady költészete Franyó számára egy életre szóló alapélmény volt. Franyó autentikusan tudta tolmácsolni Ady szimbólumait és különös költői nyelvét, ha a versfordítással kapcsolatban egyáltalán beszélhetünk autentikus tolmácsolásról. Éppen ez a pont jelenti az alapproblémát: fordítható-e a költészet más nyelvekre?

1. Nyelv – Irodalom – Fordítás

Mario Wandruszka (1969) szerint a költészet fordíthatatlan. Gondolatmenetének első tétele az, hogy a költői mű egyik eszenciális tulajdonsága a nyelvi forma. Másodszor: a fordításnak tartalmaznia kell a forrásnyelvi szöveg minden eszenciális tulajdonságát. Harmadszor: a fordítás szükségszerűen egy más nyelvi forma, mint amelyben a forrásnyelvi szöveg íródott. (Azaz: minden, ami a forrásnyelvi szövegben nyelvspecifikus, a fordítás

során veszendőbe megy.) Ebből egyenesen adódik a végkövetkeztetés: a költészet per definitionem fordíthatatlan.

Hasonló volt a véleménye már Humboldtnek is a 19. században. Ő beszélt elsőként az anyanyelvi világtépről, vagyis arról, hogy az anyanyelvünk meghatározza a gondolkodásmódunkat, világlátásunkat, kultúránkat. Nyelv és világtépről (vagy kultúra) egymástól elválaszthatatlanok, olyanok, mint egy papírlap két oldala. A nyelv meghatározza egy nyelvközösség gondolkodásmódját és világtéprét, de ez a gondolkodásmód vissza is hat a nyelvre. Ebből az következik, hogy egy nyelv sajátosságainak nincsenek megfelelői egy másik nyelvben, tehát a fordításnak nincs semmi értelme. Másképp fogalmazva: a nyelvek fordíthatatlanok (Humboldt 1816 in Störig 1969).

Rudi Keller cáfolja Humboldt véleményét, álláspontja szerint az ekvivalencia szöveg szinten megvalósulhat, tehát a fordításnak mégis van értelme (Keller 1997).

A probléma csak az, hogy az ekvivalencia-fogalom relatív. Minden attól függ, mit értünk ekvivalencián, s különösen nehezzé válik a definíció az irodalmi szövegek, s még nehezebbé a versek esetében

Karl Dedecius szintén megfogalmazta a műfordítás dilemmáját, amikor egy kongresszuson azt a kérdést tette fel, hogyan lehetséges áttörni a mű külső burkát anélkül, hogy az igazán szépet és jót ne romboljuk szét? Hogyan jut el a fordító a külsőleg nem feltétlenül látható magig, a mű belsejéig, a nyelv, a nyelvi mű gyökérrendszeréig? Ezzel tulajdonképpen a műfordítás, vagy ha úgy tetszik, az irodalmi alkotómunka lényegét ragadta meg. Rilket idézi, aki szerint minden nyelv mögött a kimondhatatlan rejtőzik. A műfordítók hidakat építenek, melyek bár különbözőek, de segítségükkel mi, olvasók mégis egy közös kincsbe (az eredeti műbe) nyerhetünk betekintést (Dedecius in Frank 1993).

A műfordítók tehát hídverők, közvetítők, akiknek munkája sohasem fejeződhet be, akár csak Sisiphusé. Hiszen nemcsak a műfordítás, hanem általában minden fordítás befejezetlen, csak egy állomás, egy pillanatnyi állapot az időfolyamban. Egy másik pillanatban más – vagy akár ugyanaz a fordító is – már egy másik nyelvi megformálást tart megfelelőnek és érvényesnek. Így volt ez Franyó esetében is. Nemcsak azért, mert oly sok művet fordított le nagyon sok nyelvről nagyon sok nyelvre, hanem azért is, mert saját fordításait, például az Ady-fordításokat is mindig javította, csiszolta.

Ha azt mondtuk, hogy a verseket nehéz fordítani, akkor különösen igaz ez Ady verseire. Sokan tartják Ady verseit lefordíthatatlannak, még ha más költőket (pl. Petőfit) könnyen fordíthatónak neveznek is. Mi teszi Ady líráját oly különössé? A következőkben erre a kérdésre keressük a választ.

2. Az Ady-líra jellemzői

Lukács György szerint Ady stílusát csak végletekké lehet leírni: a legtisztább fogalmi líra, ugyanakkor mindenkinél érzékibb. Nincs benne különbség közel és távol, konkrét és absztrakt, én és a világ, élmény és szimbólum között, és a sort lehetne további ellentéppárokkal folytatni. Ady képeinek érzékisége szinte fájoan erős és közvetlen, de ami képpé válik, az a leghűvösebb elvontság, fogalmiság. Adynak az a különlegessége, hogy minden verse egy pillanat alatt megvilágít egy szituációt, és hatalmas erővel fejezi ki azt. Szimbólumai kézzel foghatóan érzékletesek, ugyanakkor a dolgokon túli világból, egyfajta mélységből jönnek, mintha a földből nőttek volna ki. Ady minden, ugyanakkor mindennek az ellentéte. Ezért olyan mítikus Ady költészete. A misztikus Ady számára nincs különbség nagy és kis dolgok között, a perc és az örökkévalóság között (Lukács 1977).

Ezek után felmerül a kérdés: létezik-e, létezhet-e olyan műfordító, aki ezt a költészetet más nyelveken tolmácsolni tudná? Igen, létezett: Franyó Zoltán, a kortárs, a költő-műfordító, a barát, aki élete feladatának tartotta, hogy Ady költészetét megismertesse a német nyelvű olvasókkal.

3. Franyó Zoltán (1887 Kismargitta – 1978 Temesvár)

Sok fordító próbálkozott több-kevesebb sikerrel, hogy Adyt németre vagy más nyelvekre lefordítsa. De a német nyelvű műfordítók közül kiemelkedik Franyó Zoltán alakja, aki költőként, barátként közel állt Adyhoz. Más műfordítókkal ellentétben ő kétnyelvű volt, mert anyai részről német származású volt. De azt is mondhatjuk, hogy négynyelvű, mert a Bánátban született és nőtt fel, ahol már kisgyermek korában megtanult magyarul, németül, románul és szerbül. Ehhez jöttek később még más nyelvek is, mint az olasz, a francia, a szanszkrit, az arab és a kínai, melyekből fordított. Ő volt az egyik legtermékenyebb és legjobb műfordítónk. Több mint 4000 verset ültetett át magyarra, köztük görög lírát, Pus-kint, Goethét, Hoffmannsthalt, Rilket, Baudelaire-t, Eminescut, kínai verseket. Ady mellett más magyar költőket is fordított németre, pl. József Attila *Thomas Mann üdvözlése* c. költeményét is, amely akkor született, amikor a nagy német író Magyarországon járt. Fiatal korától kezdve dolgozott egy nagyszabású világirodalmi antológián, melynek első 3 kötete meg is jelent (Franyó 1958-1960). Ezenkívül nagyon sok önálló műfordításkötetet publikált, amelyeket itt most nincs mód felsorolni, megtalálhatók a kézikönyvekben. A Magyar Irodalmi Lexikon (Benedek 1963) Ady egyik legjobb német tolmácsolójának nevezi. Franyó tehát egy műfordító-zseni volt, egy igazi közvetítő, a szó legszebb értelmében: közvetítő az emberek, nyelvek és kultúrák között.

Bécsi emigrációja idején, 1921-ben jelent meg első Ady-fordításkötete Heinrich Gerhold osztrák költővel közösen, Hatvany Lajos támogatásával. Címe: *Auf neuen Gewässern* (Új vizeken járok). Ez a kötet elég vegyes fogadtatásban részesült. Sok támadás érte, például azért, mert a kritikusok a jobb fordításokat Franyónak tulajdonították, míg a gyengébbeket vagy teljesen rosszakat Gerholdnak. Gerhold nem tudott magyarul, Hatvany segítségével fordította az Ady-verseket. Mások éppen a fordítottját feltételezték: Franyónak tulajdonították a rossz fordításokat, Gerholdnak a jobbakat. A probléma az volt, hogy a kötetből nem derül ki, melyik vers kinek a fordítása, csak Hatvany cikkéből (Hatvany 1922), ill. Demeter Tibor bibliográfiájából (Demeter 1957). A hibát később úgy orvosolta a kiadó, hogy kis cédulákat ragasztgattak a kötetekbe a fordító nevével, de ez már nem sokat segített. Hatvany Lajos hívta fel a figyelmet a kritikák igazságtalanságára. "Gerhold és Franyó fordításainak értékkülönbségeit semmiféle philológiai vagy aesthetai éleslátás sem különböztetheti meg. Egyformán jók, illetve egyformán vannak távol a legjobbtól." (Hatvany 1922)

Általában elmondható, hogy a vádak egy része igazságtalan, a kritika túlzott és egyoldalú volt, akár pozitív, akár negatív irányban. Ez a kötet erényeivel és hibáival együtt méltó Ady szelleméhez, és túlzás lenne tőle elvárni azt, hogy a költő halála után két évvel egy teljes Ady-képet közvetítsen a külföld felé, amikor még maguk a magyarok sem tudták felmérni pontosan az Ady-életmű jelentőségét, és amikor még javában folyt a harc az Ady-örökségért. Sőt azt mondhatjuk, hogy ehhez képest nagyon is egységes és letisztult képet közvetít a fordításkötet. Mai szemmel talán érthetetlennek tűnik az a heves, és sokszor durvaságot sem nélkülöző vita, amely fellángolt a kritikusok között.

Franyó az 1921-es kötetben megjelent fordításait vázlatoknak tekintette, nem volt velük megelégedve. Igényességét és művészi alázatát bizonyítja, hogy állandóan tovább csiszolta őket, illetve újakkal bővítette a repertoárt. Így született meg 1962-ben a *Blut und Gold* (Vér és arany) c. kötet, amely 140 verset tartalmaz, tehát az addigi legteljesebb német Ady-válogatás. 1979-ben megjelent a posztumusz kötet, a *Mensch in der Unmenschlichkeit* (Ember az embertelenségben), amely 66 versfordítást tartalmaz. Láng József ez utóbbi kötetéről szólva pontosan végigköveti a Franyó-fordítások fejlődését, kiadásuk alakulását. Eszerint Franyó az 1962-es kötetében véglegesítette a korábban kiadott fordítások szövegét, s az innen átkerülő 59 versen már nem változtatott az 1979-es kiadásban. Ebből az 59-ből 22 már az 1921-es kötetben is benne volt, ezekhez írt még 7 újat, melyek közül 5 csak az ő fordításában jelent meg nyomtatásban. (Láng 1961)

A fordítások többségükben nagyon jól sikerültek. Már első olvasásra felidézük az Ady-vers hangulatát, zeneiségét, és jelentésánál is pontosan követik az eredetit. Nagyon sok példát lehetne erre említeni, itt csak néhányat sorolok fel: *Wagenfahrt in der Nacht*; *Unser Herr: das Geld*; *Der Sohn des Gog und Magog*; *Der Dichter der Hortobágyer Heide*; *Die weiße Burgfäru*; *In einer alten Droschke*; *Gebet nach dem Kriege*; *Tanz der Wittwer-Gesellen*; *Gesang vor der Mahd*; *Erinnerung an eine Sommernacht*; *Dies große Saufgelage* (E nagy tivornyán), *Mensch in der Unmenschlichkeit*. Külön kiemelést érdemel az *An einem Pariser Morgen* c. vers, amelyet 1921-ben Heinrich Gerhold fordított, és a kötet egyik legszebb darabja volt. (An einem Morgen in Paris volt a címe.) Franyó újrafordította ezt a verset, és valóban nehéz megmondani, melyiküké a szebb. Franyóé talán még gördülékenyebb, még melodikusabb.

Az 1979-es kötetben a tematikus ciklusok helyett kronologikus sorrendben következnek a versek. A válogatást maga Franyó végezte, és valóban keresztmetszetét adja szinte az egész Ady-lírának, miközben hangsúlyt fektet a kései versekre is. Talán annyi szépséghibával, hogy a kuruc-versek hiányoznak.

Vannak olyan versfordítások, melyek mindhárom kötetben megjelentek, mindig átdolgozva (Pl. *Am Fuße des Berges Zion – A Sion-hegy alatt*.) Ez a tény bizonyítja azt a műgondot, precizitást, azt a tökéletesség utáni vágyat, ami Franyóra jellemző volt. Az alábbiakban ennek a versnek három fordítását szándékozom elemezni.

4. Fordításelemzés

A Sion-hegy alatt

Borzolt, fehér Isten-szakállal,
Tépetten, fázva fűjt, szaladt
Az én Uram, a rég feledett,
Nyirkos, vak, őszi hajnalon,
Valahol a Sion-hegy alatt
Egy nagy harang volt a kabátja,
Piros betükkal foltozott,
Bús és kopott volt az öreg Úr,
Paskolta, verte a ködöt,
Rórátéra harangozott.

Lámpás volt reszkető kezemben
 És rongyolt lelkemben a Hit
 S eszemben a régi ifjúság:
 Éreztem az Isten-szagot
 S kerestem akkor valakit.
 Megvárt ott, a Sion-hegy alján
 S lángoltak, égtek a kövek.
 Harangozott és simogatott,
 Bekönnyezte az arcomat,
 Jó volt, kegyes volt az öreg.
 Ráncos, vén kezét megcsókoltam
 S jajgatva törtem az eszem:
 „Hogy hívnak téged, szép, öreg Úr,
 Kihez mondtam sok imát?
 Jaj, jaj, jaj, nem emlékezem.”
 „Halottan visszajöttem hozzád
 Én, az életben kárhozott.
 Csak tudnék egy gyermeki imát.”
 Ő nézett reám szomorún
 S harangozott, harangozott.
 „Csak nagyszerű nevedet tudnám.”
 Ő várt, várt s aztán fölszaladt.
 Minden lépése zsoltár-ütem:
 Halotti zsoltár. S én ülök
 Sírván a Sion-hegy alatt.

Ez a költemény Ady érett szimbolista korszakából való. Azért is választottam, mert az Isten-versek már a megértés szempontjából is problematikusak lehetnek a fordítók számára. Ady Isten-felfogásának semmi köze a hagyományos vallásossághoz. Ez többek között ebben a költeményében is nagyon világosan kifejezésre jut. Istennek minden eddigi hagyományos ábrázolását felrúgva itt is egy teljesen egyéni, sajátos Isten-képet alkotott. A kortársak közül sokan felháborodtak ezen, mivel istenkáromlásnak érezték. Nem vették észre benne Ady legfontosabb mondanivalóját: a jóság iránti vágyat, az istenkeresést és az ennek hiábavalósága felett érzett végtelen szomorúságot, egyszóval isten-élményének tragikusságát.

Tanulságos nyomon követni, hogyan vívódtak a fordítók ezzel a problematikával, illetve a különös hangulattal és szóhasználattal. A verset Franyó háromszor is lefordította (1921, 1962, 1979), de rajta kívül még Hetényi-Heidlberg Albert (1926), valamint Ernst Waldinger (1937, ill. 1977) fordításában is ismerjük. Ebben a tanulmányban csak Franyó fordításait vizsgálom.

A háromszori kísérlet ténye azt mutatja, hogy Adynak ezt a versét Franyó nagyon fontosnak tartotta, és mindig csiszolt rajta valamit. Az ő változatai a legjobbak, bár végső soron csak 2 variánsról beszélhetünk. A harmadik (1979) ugyanis nem sokban különbözik az előzőtől, de meg kell jegyezni, hogy ezek az apróbb változtatások is javára váltak a fordításnak. Valóban nehéz megmondani, melyik változat a legszebb a három közül. Már az 1921-es Franyó-Gerhold fordítás is telitalálat, ezt nevezném a legjobbnak. A hangulat, a

versmelódia, a szóválasztás, minden méltó az eredetihez. Franyó később az 1962-es változatban néhány helyet átformált, amelyek - ha egyáltalán lehetséges - még szebben és tökéletesebben fejezik ki a vers mondanivalóját, máshol viszont kevésbé jók, mint az első változatban voltak, például a 3. versszakban:

1. variáns: Franyó-Gerhold: "Ich aber fühlte den Gott-Geruch
Und habe jemanden gesucht."

2. variáns: Franyó (1962): "Ich fühlte Gott-Geruch und suchte
Dort einen, der mir längst entwich."

Itt a második sorban betold egy vonatkozó mellékmondatot ('Kerestem valakit, aki nagyon régen eltűnt'), amitől nagyon körülményessé válik a fordítás.

Az 5. versszak utolsó sorában az ismétlés hangsúlyos az eredeti versben. Ezt sajnos Franyó nem tudta megoldani egyik változatban sem:

"Ő nézett rám szomorúan
S harangozott, harangozott..."

Franyó-Gerhold: "Er schwang die Glocke, zog an ihr,
Von Trauer war sein Blick entflammt."

Mindkét sorban betoldást alkalmaz, ettől különösen a „Nézett rám szomorúan” sor hat körülményesnek: 'Gyásztól lángoló volt a pillantása /gyász lobbant fel a pillantásában'

Franyó (1962 és 1979) „Er schwang die Glocke, startete
Mich an, betrübt und sonderbar."

Itt is elmarad az ismétlés, az áthajlás (enjambement) pedig felesleges feszültséget és törést okoz a sor végén. Másrészt nyelvtanilag is problematikus, mivel az igét elválasztja a vonzatától. A "startete mich an" (rám meredt) nem ugyanazt jelenti, mint a „nézett rám”, a "sonderbar" (különösen, furcsán) betoldása sem túl szerencsés a „betrübt” mellé. Igaz, hogy ez utóbbi is azt jelenti, hogy 'szomorúan', és nyilvánvalóan a prozódia kedvéért volt szükség a sonderbar szó betoldására.

Ugyanakkor nem ítélnénk teljesen negatívnak ezt a betoldást, mert a vers egészét tekintve találó is lehet az alkalmazása: utalhat Ady különös Isten-élményére, és a különleges verszenére is.

Az utolsó strófa az eredetinek egyik legszebb költői képét tartalmazza, különösen a 3. sor:

"Csak nagyszerű nevedet tudnám.
Ő várt, várt, s aztán fölszaladt.
Minden lépése zsoltár-ütem:
Halotti zsoltár, S én ülök
Sírván a Sion-hegy alatt.

Ezen a helyen látható, hogy Franyó – önmagát állandóan javítva – egyre szebb és pontosabb megoldásokat talált, összességében azonban az 1921-es első variációt nem tudta fölülmúlni.

Franyó-Gerhold: "Oh, wüßte ich deinen hehren Namen!"
 Er harrte, harrte und entlief,
 Es klang sein Schritt wie Takt des Psalters.
 Wie Todespsalm! - Am Zionsberg
 Sitz ich im Schmerz und weine tief."

Franyó (1962): "Wenn ich nur Deinen Namen wüßte!"
 Er harrte, harrte - er entlief.
 Ein Psalm war jeder seiner Schritte
 Ein Todespsalm. Ich saß am Fuße
 Des Berges Zion und weinte tief."

Az első variáns a 2. sorban az "und" kötőszóval jobban belesimul a verszenébe, és elhagyása, illetve az „er” személyes névmással való helyettesítése felesleges volt. Ugyanígy változtatta rosszabbra az 1. variáns utolsó sorát, mégpedig azért, hogy múlt időbe tette a "weinen" igét, holott a jelen idő helyesebb volt. Ady nem véletlenül váltott át a vers végén jelen időre: azt akarta vele kifejezni, hogy *még mindig* keresi istent. Ez a szándék elvész Franyó fordításában, különösen ha a 3. változatot is megnézzük. Ott a "weinen" (sírni) igét ráadásul kicseréli a "seufzen"-re (sóhajtani). Ez is felesleges volt, mivel így csökkent a jelentés intenzitása:

Franyó (1979) ".....ich saß am Fuße
 Des Berges Zion und seufzte tief."

A 3. sor megfordása („Minden lépése zsoltárütem”) viszont mindkét variációban találó: „Es klang sein Schritt wie Takt des Psalters” (’Úgy hangzott a lépése, mint a zsoltár üteme’), ahol a Psalter szót, ami rokonértelmű a Psalm-mal, valószínűleg azért választotta, hogy ne ismétlődjön a következő sorban. Ezt javította az 1979-es verzióban Psalm-ra, és megváltoztatta a szórendet is. Elhagyta a „klang” igét (csengett, hangzott), valamint a „Takt” (ütem) főnevet, ezáltal még jobban közelített az eredeti tömörségéhez, de meg tudta őrizni a zeneiséget is.

Érdekes megfigyelni, hogyan birkózott Franyó néhány különös, olykor bizarr költői képpel. Például:

" Egy nagy harang volt a kabátja,
 Piros betűkkel foltozott..."

Franyó-Gerhold: "Sein Mantel, eine große Glocke,
 Geflickt mit Lettern wirr und rot..."

A "wirr" (’zavaros, zaklatott’) szó betoldása nyilvánvalóan a ritmus kedvéért történt.

Franyó: (1962) "Den Mantel, der mit roten Lettern
 Geflickt er **wie die Glocke trug...**"

Ez a megfogalmazás azért nem jó, mert a szórend furcsa, erőltetett a személyes név-más helyzete miatt. Másrészt az "...er, wie die Glocke trug" kifejezés félreérthető, olyan mintha a harangot cipelte volna. Helyesebb lenne: "wie eine Glocke trug". Így valóban azt jelenti, hogy olyan kabátot hordott, ami egy haranghoz hasonlított.)

A "paskolta, verte a ködöt" kifejezést Franyó-Gerhold az "er schlug den Nebel" sorral adta vissza, Franyó (1962, 1979) esetében "er trieb den Nebel. A "paskolta" igét, amely a magyarban jóindulatú, tréfás megveregetést, csapkodást jelent, (megpaskolja valakinek az arcát, vagy paskolja a vizet), nem tudta tehát pontosan visszaadni. Ugyanígy az archaizáló "sírván" határozói igenevet sem a költemény végén. Ezek mindenesetre szintén veszteségek, mégis azt mondhatjuk, hogy Franyó-Gerhold, illetve Franyó (1962, 1979) későbbi fordításai a célnyelvi olvasók körében azonos hatást váltanak ki, ezért ekvivalensek az eredetivel, amelyek közül az első egyben a legjobb is. Örvendetes, hogy Adynak ezt az arcát is megismerhette a német közönség, méghozzá több jól sikerült fordításból.

Franyó költői-műfordítói teljesítményét több kitüntetéssel ismerték el mind a magyar és a román, mind az osztrák és a német irodalmi életben. A legfontosabbak közülük: a Román Írószövetség kitüntetése 1966-ban és 1977-ben, a Magyar PEN-Club Aranyérme 1969-ben, melyet a magyar líra németre fordításáért kapott, és 1970-ben a Herder-Díj. Ez utóbbi azért is nagy jelentőségű, mert nemzetközileg is elismerték kultúráközvetítói tevékenységét. Franyó műfordítói tevékenysége majdnem az egész világlírárt átfogja, az ókortól napjainkig, s összesen 65 kötetben látott napvilágot. Az ókínai klasszikusok németre fordítását a kritikusok a német fordítóművészet csúcspontjának nevezték. (Ezek után beláthatjuk, hogy igazságtalan volt az a kritika, mely szerint Franyó nem tud németül.) Híresek a kínai és kortárs afrikai versek magyarításai, kiváló francia és olasz költők magyarra és németre fordításai. Nemcsak költő volt, hanem kritikus és esszéista is. Legfontosabb azonban az a közvetítő-szerep, melyet egy életen keresztül gyakorolt a magyar, a német és a román nyelvek és irodalmak között. De nem lebecsülendők az orosz, a cseh, a kínai, a perzsa és más nyelvekből készült fordításai sem.

Összegzés

Franyó Zoltán avatott fordítója volt Ady verseinek. Mind költőileg, mind emberileg közel állt Adyhoz, és ez megkönnyítette a ráhangolódást Ady világára. Mint Goethét a Faust-téma, úgy foglalkoztatta Franyót egy életen keresztül Ady lírája és annak német közvetítése. Ennek köszönhető, hogy három Ady-kötetet is megjelentetett németül. Egyes verseket többször is lefordított vagy átdolgozott, s az újabb változatok általában jobbak a régieknél. Költői beleérző képessége és soknyelvűsége okán valóban igazi műfordító-zseni volt, aki a nyelvek és kultúrák közötti híd-szerepet élete nagy feladatának tartotta.

Franyó munkássága a hivatalos elismerések ellenére is a viták keresztüztüében állt. Mára viszont azt mondhatjuk, hogy életműve csaknem feledésbe merült, pedig nem ezt érdemli az utókortól. Ez a tanulmány talán felvillantott valamit költői és műfordítói nagyságából.

Irodalom

- Demeter Tibor 1957. *Bibliografia Hungarica. Ady-bibliográfia*. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár.
- Földessy Gyula 1949. *Ady minden titkai*. Budapest: Athenaeum.
- Frank, Armin Paul et al. (Hrsg.) 1993. *Übersetzen, Verstehen, Brückenbauen. Geisteswissenschaftliches und literarisches Übersetzen im Kulturaustausch*. Bd 1. Berlin: Erich Schmidt Verlag. Festvortrag von Karl Dedecius.
- Franyó, Zoltán / Gerhold, Heinrich 1921. *Auf neuen Gewässern. Eine Auswahl*. Wien – Zürich: E.P. Tal & Co.
- Franyó Zoltán 1958-1960. *Évezredek húrjain I-II-III*. Marosvásárhely: Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó.
- Franyó, Zoltán 1962. *Blut und Gold*. (Auswahl) Bukarest: Literatur Verlag.
- Franyó, Zoltán 1979. *Mensch in der Unmenschlichkeit. 66 Gedichte*. Budapest: Corvina.
- Hatvany Lajos 1922. Válasz Király Györgynek. *Nyugat*, 1922. I. köt. 440-441.
- Hatvany Lajos 1959. *Ady I-II*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Humboldt, Wilhelm von 1816. Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaus und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts. In: Störig, H. J. 1969. *Das Problem des Übersetzens*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft. 71-96.
- Keller, Rudi (Hrsg.) 1997. *Linguistik und Literaturübersetzen*. Tübingen: Narr. 140.
- Láng József 1981. Ismertetés Franyó Zoltán: *Mensch in der Unmenschlichkeit* c. kötetéről. In: *Hungarológiai Értesítő*, 1981. 3. évf. 3-4. sz., 9-10.p.
- Lukács György 1977. Új magyar líra. In: *Ifjúkori művek (1902-1918)*. Budapest: Magvető.
- Magyar Irodalmi Lexikon 1963. Szerk. Benedek Marcell. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Störig, Hans Joachim 1969. *Das Problem des Übersetzens*. 2., durchgesehene und veränderte Auflage. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Wandruszka, Mario 1969. *Sprachen – vergleichbar und unvergleichlich*. München: Piper.

